

Odraščala sva pod Vodičarjevim klancem

Zapis po pripovedovanju Francke Kosmač in Mirka Podlipnika

Na Slovenskem Javorniku sta pod glavno cesto (pod železniško postajo Javornik pod Vodičarjevim klancem, kot se je reklo pešpoti, ki vodi proti železniški postaji), dve cesti, Mladinska cesta in Pot Otmarja Novaka. Mladinska cesta ima deset hišnih števil, Pot Otmarja Novaka pa osem.

28. februarja 1930 sta najina očeta, Lovrenc Podlipnik in Anton Kosmač, delavca v Kranjski industrijski družbi, plačala posestnici Mariji Hafner (vdovi Bajželj z Javornika 67) aro za njivi v izmeri 636 m² in 644 m², skupaj 1.280 m² po 8 dinarjev za kvadratni meter, 2. aprila 1930 pa še razliko. Kupni pogodbi sta bili sklenjeni 17. aprila 1930 pri notarju dr. Ivanu Grašiču v Kranjski Gori. V zvezi s prošnjo za podelitev stavbnega dovoljenja za novo hišo v davčni občini Javornik je županstvo občine Koroška Bela (župan Martin Noč), 1. maja 1930 pisno sporočilo najinima očetoma: »Obveščate se, da se vrši krajevni ogled na dan 4. maja 1930 ob 3. uri popoldan.« Stavbno dovoljenje je županstvo izdalo 7. maja 1930. Ogledni stroški so znašali 40 din. Na teh parcelah, bila je njiva, sta potem zgradila hiši. Najprej smo se v hišo oktobra leta 1930 vselili Kosmačevi (sedaj, Mladinska cesta 7, tedaj Slovenski Javornik 165, med drugo svetovno vojno Industriering 26, Jauerburg, Gemeinde Assling), Anton in Antonija ter hčerki Antonija (Tončka) in Frančiška (Francka), saj so se morali spomladi leta 1930 izseliti iz Menikove hiše na Koroški Beli. Anton je na parceli najprej zgradil barako, v kateri so bivali, dokler ni dogradil hiše. Gradnja Podlipnikove hiše (Mladinska cesta 5) je trajala nekoliko dlje, saj je bila tudi večja. Ogled Podlipnikove hiše zaradi izdaje prebivalnega dovoljenja je bil 11. januarja 1931 in zanj je bilo potrebno plačati 30 din, skupaj s takso 40 din.

Pozneje, po letu 1935, so zgradili hišo še Vilmanovi (Pri Škantu - Mladinska cesta 1), Prešernovi leta 1935 (Mladinska cesta 3), hiši pri Svetlinu (Mladinska cesta 9) in pri Trevnu (Pot Otmarja Novaka 2). Štiri bloke na Mladinski cesti (2, 4, 6, 8) in tri na Poti Otmarja Novaka (3, 4, 5) so zgradili po drugi svetovni vojni. Tudi hiši Pogačnikovih (Mladinska cesta 10) in na Poti Otmarja Novaka 1 ter 6 (Pri Škrinjarju) sta bili zgrajeni po drugi svetovni vojni. Enako tudi Dom upokojujencev Slovenski Javornik-Koroška Bela (v 60. letih prejšnjega stoletja - Pot Otmarja Novaka 7). Dom so začeli graditi v

času, ko je bil župan Franc Treven. Tudi samopostrežna trgovina z restavracijo (Pot Otmarja Novaka 8) je bila zgrajena takrat. Kjer je sedaj hiša Pot Otmarja Novaka 6, je bila pred vojno baraka, v kateri je imel prostor pek Škrinjar, ki je tu izročal pečen kruh in prevzemal naročila za kruh, ki ga je pekel v hiši na poti proti Trebežu.

Zemljišče, kjer so zgradili štiri bloke na sedanji Mladinski cesti, je bilo last Kranjske industrijske družbe. Bloke so gradili tudi nemški vojni ujetniki. Kasneje so zgradili še tri bloke na Poti Otmarja Novaka, tudi z udarnišskimi urami. Dela je vodil oče Branka Čušina s Koroške Bele. Boris Lazar, ki je stanoval na Poti Otmarja Novaka 5, se spominja, da je njegov oče opravil 1.300 prostovoljnih, udarniških ur, s tem pa si je prislužil vselitev v stanovanje.

Tam, kjer je sedaj sedem blokov na Mladinski cesti in Poti Otmarja Novaka, so bili pred drugo svetovno vojno vrtovi, ki jih je dajala Kranjska industrijska družba v najem delavcem, da so pridelovali zelenjavo. Jeseni je tam Lipejeva mama pasla kravo. Kot se spominja Tončka Kosmač, poročena Jensterle, je tam raslo veliko štiriperesnih deteljic, ki so jih nosili učiteljici v šolo. Tam, kjer je sedaj Kurirska pot in so hiše pri Železnikarju, Slamniku, Šapku, Kosmaču in ostale, je bilo pred drugo svetovno vojno veliko dreves, tudi kostanjevih, tam so rasle borovnice in mavrahi. Na Gradnikovi, pod Mladinsko cesto, sta bili v letih med 1920 in 1930 zgrajeni tudi Podobnikova in Svetinova hiša.

V hišah pri Kosmaču, Podlipniku, Trevnu, Svetlinu so imeli tudi podnajemnike, družine ali samske delavce, ki so delali v Kranjski industrijski družbi. Običajno je družina živela v pritličju. V nadstropju, na podstrešju in ponekod celo v drvarnici pa so živeli podnajemniki. Tako so lastniki dobili nekaj denarja, da so lažje odplačevali posojilo za hišo ali šolali otroke. Kot se spominjata Tončka in Francka Kosmač, so pri njih stanovali trije člani družine Slamnik (pozneje so zgradili hišo na Kurirski poti pod Mladinsko 7), trije člani družine Bernik (pozneje so stanovali na Poti Otmarja Novaka 5), dva člana družine Novak in šest članov družine Butenko. V baraki pri Kosmaču pa je nekdaj živel tudi Lužan, občinski revež brez stalnega bivališča.

Ob hiši je bil vrt, kjer so pridelovali zelenjavo, v sadovnjaku so bila drevesa, jablane, hruške, češnje, slive. Redili so kokoši. Pri Kosmaču so imeli pred drugo svetovno vojno le kokoši, med drugo svetovno vojno zajce, po vojni pa tudi prašiča. Pri Podlipnikovih so imeli koze, kokoši in prašiče ter najeto njivo na Senožetih.

Pred drugo svetovno vojno so bili praviloma zaposleni le možje, žene so bile gospodinje. Izjema so bile samske oziroma neporočene ženske, ki so delale kot učiteljice, uradnice, delavke v KID-u, kot trgovke ali šivilje. Stranišča so bila praviloma zunaj, na »štrbunk«. Kopalnic ni bilo, so se pa ob petkih popoldne lahko kopali pri vratarju ob vhodu v železarno na Javorniku, v bližini gostilne Pri Koniču. Tam je bilo šest tuš kabin in dve kabini s kadjo. V kadeh so se lahko kopale žene uslužbencev, v tuš kabinah ostali. Enkrat letno so za delavce in njihove družine v tovarni organizirali tudi izlete. Tako so se peljali s kamionom, kot se spominja Tončka Jensterle, v Drago, na Pristavo in septembra 1939 v Bohinj, v Ukanc. Na poti nazaj je nekdo poslušal radio in dejal, da so Nemci napadli Poljsko, na Bohinjski Beli so že videli veliko vojakov.

Četudi je bilo na Javorniku več trgovin, mesnica in gostilne, so na primer mleko vozili iz Smokuča. Mlekarica, pri kateri so kupovali Kosmačevi, je bila Zupanova Franca, ki je pripeljala z vozom mleko vsak dan in ga potem v kangli razdeljevala po hišah.

Kruh so Kosmačevi nosili peč k Škrinjarju. Trikrat so morali tja. Najprej so nesli številko, potem so nesli zamešen kruh, tretjič pa so ga šli še iskat, ko je bil pečen.

Številni so delovali v kulturnem društvu, na primer v pevskem in dramskem odseku DKS Enakost na Slovenskem Javorniku. Pevski zbor je vodil France Mencinger, ki je stanoval z družino pri Bručanu, v hiši ob spomeniku na Slovenskem Javorniku, nasproti železniške postaje. Ko so ob stavki julija leta 1935 na Javorniku ženske stale pred ograjo, so nekatere zaprli v Radovljici. Tam je ena izmed Javorničank sredi noči začela kikirikati in s tem prestrašila paznike. Pozimi so se hodili sankat s Poljan (Kočne) ali iz Javorniškega Rovta (od Kogovška). Poleti so hodili nabirat borovnice v Javorniški rovt ali maline na Mežaklo. Ko je Podlipnikov stari oče pasel na Potoški planini, so mu nosili poleti Ivanka in Mirko Podlipnik ter Francka Kosmač tudi koruzno moko za žgance. Tedaj so praznovali god, ne rojstnega dne. Kot se spominja Francka Kosmač, je mama ob prazniku spekla flancate. Za Miklavža so dobili kakšne orehe. Pomaranče, čokolada in nogavice pa so bile redkost. Imeli so tudi domače živali. Mama Antonija Kosmač je od sestre Ančke dobila za darilo kuža Murija. Med drugo svetovno vojno so imeli pri Kosmačevih doma tudi mačko, ki so jo odnesli med bombardiranjem v zaklonišče pri Svetlinu (ki je bilo v gnojni jami). Pri tem so doma pozabili torbo z dokumenti, saj so namesto te torbe vzeli kar šolsko.

Časopisov ni bilo veliko, Slovenec, Jutro in Domoljub. Radia, televizije in telefona tudi ni bilo. Kosmačevi so dobili prvi radio (Kosmaj) leta 1947), televizor pa leta 1962. Telefon so pred drugo svetovno vojno imeli le v tovarni KID, delavci, razen najvišjih uradnikov, pa ne. Avtomobili so bili takrat redkost. Imeli so jih v tovarni, zdravnik Marčič in advokat Stanovnik. Pošta je bila v gradu v Trebežu, po drugi svetovni vojni pa v Gregoračevi hiši na vrhu klanca. Sedaj je v stavbi Kulturnega doma na Slovenskem Javorniku. Poštar je bil tisti, ki je v hiše prinašal novice, poznal je vse svetle in temne plati življenja. Frizer je bil nasproti Leskovca, delal pa je take trajne ondulacije, da se še mesec dni ni mogla počesati, se spominja Tončka Jensterle. Banke ni bilo, posojilnica pa je bila pri Jelenu. Po terenu je hodil zavarovalni agent Vidmar, saj so imeli številni hiše zavarovane proti požaru. Tudi Anton Kosmač je imel zavarovano hišo, tako ostrešje kot pohištvo v pritlični sobi in kuhinji »pohištvo, hišno in kuhinjsko opravo, šivalni stroj, karnise, obleko, perilo, posteljno opravo, obuvalo, zastore, pregrinjala«, pri Vzajemni zavarovalnici v Ljubljani »proti škodi po požaru, streli ali eksploziji svetilnega plina« do vsote 30.000 din. Zavarovanje je bilo sklenjeno za 10 let, premija pa je znašala 110 din.

Sosedje so veliko časa preživeli skupaj, tudi najini družini in si pomagali. Četudi se je od tedaj veliko spremenilo, pa dobri odnosi in prijateljstvo prehaja iz generacije v generacijo in traja. Tako, kot sta ga začela najina očeta, Anton in Lovrenc, prvi rojen v Selcah in drugi v Srednji vasi v Bohinju.

*Stavbno dovoljenje, 7. maj 1930
(last Mirko Podlipnik)*

št. 850

Gosp. Jožef Podlipnik

Javornik št. 52.

Stavbno dovoljenje.

Vsied Vaše prošnje za podelitev stavbenega dovoljenja za novo hišo ki jo bode te zgradili na Javorniku parcelna št. 96/2 se vam podeli stavbno dovoljenje.

Pri stavbi je vpoštevatí sledeče razloge. Stavba se mora izvršiti natančno po predloženeu načrtu, stati mora tako da bo 3, m. 60 cm. oddaljena od meje Valentina Smolej in 3 m. od meje K. I. D. ter od meje Vilma Franca 13 m.

Pri meji Valentina Smolej je napraviti ograjo, katero se mora vzdrževati.

Taksa tega dovoljenja znaša 50 Din. katero je takoj plačati.

Županstvo občine Koroška Bela, dne 7/5. 1930.

Župan: *Anton Kocij*